

Załącznik 2a.
do wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego
dr Anny Moszyńskiej

**AUTOREFERAT
PRZEDSTAWIAJĄCY OPIS DOROBKU
I OSIĄGNIĘĆ NAUKOWYCH**

Układ treści

I. Informacje o kandydacie	3
1. Imię i nazwisko	3
2. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe	3
3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych	3
II. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.) i jego opis	5
1. Tytuł osiągnięcia naukowego	5
2. Cel naukowy i uzasadnienie wyboru tematu	5
3. Metody badawcze	7
4. Problemy badawcze i konstrukcja pracy	9
5. Hipotezy badawcze i osiągnięte wyniki	13
III. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych oraz działalności dydaktycznej, popularyzatorskiej i organizacyjnej	18
1. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych	18
1.1. Główne cechy działalności naukowo-badawczej	18
1.2. Historia prawa spadkowego	20
1.3. Dzieje prawa zobowiązań	21
1.4. „Ekonomia i Prawo”	23
1.5. Aktualnie prowadzone badania i plany naukowe	24
2. Syntetyczne omówienie działalności dydaktycznej, popularyzatorskiej i organizacyjnej	25

I. Informacje o kandydacie

1. Imię i nazwisko: Anna Maria Moszyńska

nazwisko panieńskie: Falkowska

2. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe

- 2009** Dyplom uzyskania stopnia **doktora nauk prawnych** w zakresie prawa, nadany uchwałą Rady Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu z dnia 16 czerwca 2009 r. na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Ewolucja odpowiedzialności sprzedawcy z tytułu rękojmi za wady fizyczne rzeczy w prawie polskim lat 1918-2003*. Promotorem w przewodzie doktorskim był prof. zw. dr hab. Ryszard Łaszewski, recenzentami: prof. zw. dr hab. Adam Lityński i prof. zw. dr hab. Mirosław Nesterowicz.
- 2007** Wpis na listę **radców prawnych**, prowadzoną przez Radę Okręgowej Izby Radców Prawnych w Toruniu, dnia 11 czerwca 2007 r. po ukończeniu 4-letniej aplikacji radcowskiej i złożeniu egzaminu radcowskiego z wynikiem bardzo dobrym (nr wpisu: Tr-698).
- 2003** Dyplom ukończenia 5-letnich studiów wyższych magisterskich na kierunku **prawo**, na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, z wynikiem bardzo dobrym, potwierdzający uzyskanie tytułu **magistra** dnia 26 maja 2003 r. W trakcie studiów w latach 2001/2002 i 2002/2003 otrzymywałam stypendium Ministra Edukacji Narodowej za szczególne osiągnięcia w nauce.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

Przez zdecydowaną większość mojej pracy zawodowej (15 lat) byłam związana z **Katedrą Historii Państwa i Prawa Polskiego** Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, kierowaną najpierw przez prof. zw. dra hab. Ryszarda Łaszewskiego, a następnie dra hab. Zbigniewa Naworskiego, prof. UMK. Ograniczenie aktywności zawodowej (przede wszystkim wyłączenie z pracy dydaktycznej) związane było ze zwolnieniami lekarskim (z obowiązkiem leżenia) w dwóch zagrożonych ciążach oraz z korzystaniem z dwóch urlopów macierzyńskich. W tym okresie pozostawałam aktywna naukowo – publikowałam artykuły naukowe, w czasie urlopu macierzyńskiego uczestniczyłam w konferencjach międzynarodowych. Po powrocie do pracy, w związku z reorganizacją całego

Wydziału, zostałam przydzielona do Katedry Prawa Cywilnego i Rodzinnego, której pracownicy od maja 2018 r. zostali włączeni w skład Katedry Prawa i Postępowania Cywilnego. Moje doświadczenia naukowe, a w szczególności dydaktyczne, wzbogaciła praca w WSB w Toruniu oraz WSSM w Suwałkach. Dokładny przebieg mojej pracy zawodowej przedstawia się następująco:

**05.2018-
do chwili
obecnej** Adiunkt w Katedrze Prawa i Postępowania Cywilnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

02-05.2018 Adiunkt w Katedrze Prawa Cywilnego i Rodzinnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

**05.2015-
02.2018** Przerwa zawodowa w związku ze zwolnieniem lekarskim (zagrożona ciąża) oraz urlopem macierzyńskim, następnie kolejną zagrożoną ciążą i kolejnym urlopem macierzyńskim.

2010-2011 Adiunkt w Wyższej Szkole Bankowej w Toruniu

2009-2010 Adiunkt w Wyższej Szkole Suwalsko-Mazurskiej w Suwałkach

2009-2018 Adiunkt w Katedrze Historii Państwa i Prawa Polskiego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

2003-2009 Asystent w Katedrze Historii Państwa i Prawa Polskiego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

II. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. Nr 65, poz. 595 ze zm.) i jego opis

1. Tytuł osiągnięcia naukowego

Jako główne osiągnięcie naukowe wskazuję monografię:

Anna Moszyńska, *Geneza prawa spadkowego w polskim kodeksie cywilnym z 1964 roku*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2019, ISBN 978-83-231-4114-3 (oprawa miękka); 978-83-231-4133-4 (oprawa twarda), ss. 672.

Recenzentami wydawniczymi monografii byli:

- prof. zw. dr hab. Adam Lityński, Uniwersytet Śląski w Katowicach (*profesor emeritus*);
- prof. zw. dr hab. Andrzej Mączyński, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie.

2. Cel naukowy i uzasadnienie wyboru tematu

Monografia pt. *Geneza prawa spadkowego w polskim kodeksie cywilnym z 1964 roku* przedstawia dzieje prac legislacyjnych nad przepisami materialnego prawa spadkowego w Polsce w okresie 1945-1964. Jej zasadniczym celem jest ukazanie i wyjaśnienie genezy rozwiązań, jakie ostatecznie zostały przyjęte w ostatniej księdze uchwalonego w 1964 roku kodeksu cywilnego. Kształtowanie norm polskiego prawa spadkowego po II wojnie światowej stanowi ciekawe i złożone zagadnienie, które nie doczekało się jeszcze kompleksowego opracowania w literaturze przedmiotu. Problematyka kodyfikacji prawa cywilnego po II wojnie światowej została jedynie zarysowana w publikacjach naukowych powstałych w końcowym okresie PRL albo po 1990 r.¹; współczesne opracowania traktują tę tematykę w sposób ogólny, opisując najważniejsze etapy prac, nie obejmują jednak dyskusji nad kształtowaniem poszczególnych instytucji, źródeł i motywów przyświecającym przyjęciu szczegółowych rozwiązań. Powstałe natomiast w pierwszych dziesięcioleciach Polski Ludowej opracowania mają przede wszystkim charakter egzegezy przepisów prawnych i

¹ Na szczególne wyróżnienie zasługują w tym względzie prace A. Lityńskiego, ponadto cenne przyczynki przedstawili także inni autorzy, m.in.: W. Czachórski, *Przebieg prac nad kodyfikacją prawa cywilnego PRL*, *Studia Prawnicze* 1979, z. 26-27, s. 5-22; J. Skąpski, *Kodeks cywilny z 1964 r. Blaski i cienie kodyfikacji oraz jej perspektywy*, *KPP* 1992, z. 1-4, s. 57-89; Z. Radwański, *Prawo cywilne PRL*, *CPH* 1995, z. 1-2, s. 23-31; S. Grodziski, *Prace nad kodyfikacją i unifikacją polskiego prawa prywatnego (1919-1947)*, *KPP* 1992, z. 1-4, s. 9-56; S. Grzybowski, *Zagadnienia kodyfikacji polskiego prawa cywilnego (organizacja i wyniki pracy 1919-1992)*, *KPP* 1992, z. 1-4, s. 91-114. W *Systemie prawa prywatnego* (t. I, *Prawo cywilne – część ogólna*, pod. red. M. Safjana) osobny rozdział, autorstwa L. Górnickiego, poświęcony został kodyfikacji prawa prywatnego, w tym także w Polsce po II wojnie światowej (zob. zwłaszcza s. 109-121).

niemal w ogóle nie dotyczą kwestii przebiegu prac kodyfikacyjnych. Dlatego też dążenie do wypełnienia istniejącej dotąd luki badawczej stanowiło jedną z głównych motywacji do podjęcia wyżej wskazanej tematyki.

Dzieje prawa spadkowego ogniskują zainteresowania zarówno historyków prawa, jak i cywilistów, gdyż do spraw spadkowych stosuje się – co do zasady – prawo obowiązujące w chwili śmierci spadkodawcy. Jest to więc dziedzina szczególna, gdzie formalnie już nieobowiązujące przepisy nadal znajdują zastosowanie we współcześnie prowadzonych procesach sądowych. Odpowiedź na przewodnie pytanie o genezę rozwiązań prawa spadkowego w kodeksie cywilnym ma więc także aktualny wymiar. Poza wypełnieniem luki w badaniach historycznoprawnych, pracom przyświecała intencja, by przedstawić cywilistom szeroki materiał do rozważań problemów prawa spadkowego, przydatny w dokonywaniu wykładni historycznej przepisów lub formułowaniu uwag *de lege ferenda*. Sięganie do przeszłości służyć może bowiem poszukiwaniu najlepszych rozwiązań dla teraźniejszości². Pewne koncepcje, idee i sposoby rozwiązania problemów pojawiły się już wcześniej, przeszły – z różnym skutkiem – próbę życia, warto więc z tych doświadczeń skorzystać. Prezentowane w opisywanej monografii zagadnienia wpisują się w dzisiejszą dyskusję na temat kierunku, w jakim powinny zmierzać przemiany prawa spadkowego. We współczesnej literaturze prawniczej coraz częściej podkreśla się, że prawo spadkowe, stworzone w Polsce w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku, nie spełnia aktualnych społecznych oczekiwań, nie nadąża za zmianami w sferze majątkowej ludności i wymaga gruntownej reformy. Dla wytyczenia właściwego kierunku tej ewolucji niezbędna jest pełna i dokładna wiedza o genezie przyjętych w 1964 r. rozwiązań.

Przedstawienie przebiegu prac nad przepisami prawa spadkowego w kodeksie cywilnym z 1964 roku stanowi wycinek większego obszaru badawczego – historii kodyfikacji prawa cywilnego w Polsce po II wojnie światowej. Dopiero ukazanie dziejów prac nad poszczególnymi księgami k.c. – przepisami ogólnymi, prawem rzeczowym i prawem zobowiązań – pozwoli wyłonić obraz całości wielkich przemian, jakie dokonały się w Polsce Ludowej w dziedzinie prawa cywilnego. Tym niemniej w niniejszej rozprawie odsłonięto kilka dotąd nieznanymi wątków dotyczących prac nad całym kodeksem cywilnym. Jak był łaskaw wskazać w recenzji wydawniczej monografii prof. Andrzej Mączyński, „w dotychczasowej literaturze brakowało rzetelnego przedstawienia historii prac nad kodeksem cywilnym”, a „recenzowana rozprawa stanowi istotny wkład do badań nad historią polskiego prawa cywilnego”.

Inspirację do podjęcia opisywanej tematyki stanowiły także prowadzone z sukcesem w innych ośrodkach naukowych prace badawcze nad historią współczesnego prawa cywilnego oraz prac kodyfikacyjnych prowadzonych po II wojnie światowej. Badania te łączy osoba Mistrza – Adama Lityńskiego. Wnikliwe badania prowadzone przez Piotra Fiedorczyka (UwB) nad dziejami prawa rodzinnego znalazły zwieńczenie w opus magnum *Unifikacja i kodyfikacja prawa rodzinnego w Polsce (1945-1964)*, Białystok 2014, ss. 811. Z kolei Anna Machnikowska (UG) wyniki swoich studiów nad najważniejszą instytucją prawa rzeczowego zawarła w imponującej monografii *Prawo własności w Polsce w latach 1944-1981. Studium*

² E. Borkowska-Bagieńska, *O doświadczeniach kodyfikacji prawa cywilnego w II Rzeczypospolitej dla współczesnego ustawodawcy*, *Czasy Nowożytne* 2002, nr 12, s. 125.

historycznoprawne, Gdańsk 2010, ss. 626; przedstawiając funkcjonowanie prawa własności nie tylko w aspekcie prawnym, ale także doktrynalnym, politycznym i społecznym. Opracowania niezwykle trudnego zagadnienia ewolucji polskiego postępowania cywilnego podjęła się z kolei Anna Stawarska-Rippel (UŚ) m.in. w książce *Elementy prywatne i publiczne w procesie cywilnym w świetle prac kodyfikacyjnych w Polsce (1918-1964)*. Studium historycznoprawne, Katowice 2015, ss. 429. Również dzieje prac kodyfikacyjnych prowadzonych w dziedzinie prawa karnego cieszą się coraz większym zainteresowaniem badaczy, czego wyrazem jest m.in. ciekawa monografia Marcina Łysko (UwB), *Prace nad kodyfikacją materialnego prawa wykroczeń w Polsce Ludowej (1960-1970)*, Białystok 2016, ss. 351.

Dla pełniejszej realizacji przedstawionego na wstępie celu, monografię wzbogacono o indeks rzeczowy obejmujący m.in. podstawowe instytucje prawa spadkowego i ułatwiający odnalezienie informacji o genezie poszczególnych rozwiązań prawa spadkowego. Szybkie odszukanie wiadomości związanych z konkretnymi postaciami umożliwia natomiast indeks osobowy.

Odnosząc się zaś do wyboru samego tytułu rozprawy, zbędne wydawać się może podanie w nim daty wydania k.c., gdyż w całej historii Polski nie powstał inny kodeks cywilny – ten z 1964 r. pozostaje jedyny. Z uwagi jednak na fakt, że opracowanie ma charakter historycznoprawny, podana data spełnia istotną rolę, zakreślając granicę końcową jej zakresu czasowego. Pewnym uproszczeniem posłużono się natomiast w tytułach trzech części studium – przedstawiono w nich bowiem nie „prawo spadkowe”, obowiązujące w danym okresie, lecz opisano organizację i przebieg prac nad kolejno opracowywanymi projektami przepisów prawa spadkowego. Zastosowanie tego zabiegu pozwoliło uniknąć wprowadzenia rozbudowanych tytułów poszczególnych części monografii.

3. Metody badawcze

Książka jest wynikiem 8-letnich badań prowadzonych przede wszystkim w oparciu o obszerne źródła archiwalne. Kilkuletnią kwerendą objęto głównie zasoby zgromadzone w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Dla zrealizowania celu rozprawy niezbędne okazało się także skorzystanie ze zbiorów Archiwum Kancelarii Prezesa Rady Ministrów oraz Narodowego Archiwum Cyfrowego. Materiały do opracowania studium zbierane były również za granicą – przede wszystkim w bibliotekach Freie Universität Berlin, w szczególności wydziałów: Rechtswissenschaften, Osteuropa-Institut oraz Sozialwissenschaften.

Precyzyjnej analizie porównawczej poddano teksty kilkudziesięciu projektów zawierających regulacje materialnego prawa spadkowego. Badania znacznie utrudniał fakt, iż zdecydowana większość projektów nie została opatrzona datą, ani inną adnotacją umożliwiającą określenie dokładnego czasu ich powstania. Ustalenie chronologii wydarzeń, w szczególności kolejności poszczególnych propozycji legislacyjnych, było możliwe jedynie dzięki wnikliwemu i drobiazgowemu porównaniu poszczególnych projektów oraz zestawieniu ich z innym dostępnym materiałem źródłowym: sprawozdaniami z prac

kodyfikacyjnych, protokołami obrad, posiedzeń, narad, a nawet odręcznymi notatkami sporządzanymi przez pracowników Ministerstwa Sprawiedliwości.

Ponadto szczegółowymi badaniami objęto kilkanaście tysięcy stron różnych materiałów archiwalnych, głównie protokołów z posiedzeń poszczególnych gremiów kodyfikacyjnych, korespondencji jej członków przesyłanej do Ministerstwa, uwag i wniosków zgłoszonych do projektów, notatek służbowych, materiałów z przebiegu dyskusji i konsultacji projektów.

Najwięcej informacji na temat przebiegu prac nad prawem spadkowym w kodeksie cywilnym dostarczyły akta zgromadzone w zespole nr 285 Archiwum Akt Nowych – Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie. Niestety zawarte tam archiwalia są dość chaotycznie porozmieszczane w różnych teczkach, a opis inwentarzowy tych akt nierzadko bywa mylący. Przykładowo dokumenty z konsultacji ministerialnych projektu k.c., przeprowadzonych w 1961 i 1962 r., zgromadzono w teczce 3114, tymczasem odpowiedź na uwagi Ministra Finansów udało się odnaleźć w teczce 434, dotyczącej dziedziczenia gospodarstw rolnych, chociaż wspomniana uwaga MF nic wspólnego z problematyką gospodarstw rolnych nie miała. Podobnieteczka 217, która według opisu inwentarzowego obejmuje materiały z prac nad projektem k.p.c. oraz prawa o wykroczeniach, w rzeczywistości zawiera także ważne dokumenty w zakresie prac nad projektem krio, a przede wszystkim jest to jedyne miejsce, w którym można odnaleźć istotne informacje o przebiegu ostatnich prac nad projektem kodeksu cywilnego w łonie Komisji Kodyfikacyjnej. Przykładem innych problemów badawczych jestteczka nr 5629, która według jej opisu zawiera notatkę nt. zadań Departamentu Ustawodawczego Ministerstwa Sprawiedliwości na 1948 rok. Znajduje się w niej jeden dokument nieopatrzonej żadną datą bądź tytułem. Szczegółowa analiza treści tego dokumentu (w szczególności zawarta w nim informacja o stanie prac nad nowym kodeksem rodzinnym) wskazuje jednak, iż dokument ten zawiera zadania na rok 1950.

Dostępne materiały źródłowe przedstawiają się bardzo niejednorodnie. Archiwalia z lat 1952-1955 odznaczają się istotnymi brakami, w szczególności w zakresie sprawozdań i protokołów. Zrekonstruowanie przebiegu prac kodyfikacyjnych w tym okresie nastąpiło głównie na podstawie szczegółowej analizy odręcznych, skrótowych notatek oraz sprawozdań pracowników Ministerstwa Sprawiedliwości. Ze zbiorami tymi kontrastuje olbrzymi zasób materiałów zebranych w toku publicznych konsultacji projektu kodeksu cywilnego przeprowadzonych w 1960 r., obejmujący kilka tysięcy stron uwag, komentarzy i wniosków do projektu kodeksu cywilnego. Selekcja i analiza tego materiału oraz zbiorcze opracowanie wyników dyskusji z 1960 r. wymagały dużego nakładu pracy, pozwoliły jednak odtworzyć przebieg ostatnich konsultacji prawa spadkowego zawartego w projekcie k.c. przed jego przekazaniem pod obrady rządu i parlamentu oraz umożliwiły odpowiedź na istotne pytanie o wpływ wyrażanych wówczas sądów, zastrzeżeń i uwag na finalną wersję tekstu uchwalonego przez Komisję Kodyfikacyjną.

Wśród wykorzystanych materiałów archiwalnych na wyróżnienie zasługują prowadzone przez Jana Winiarza protokoły z obrad Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej, stanowiące szczególnie wartościowy materiał badawczy. Także jednak i one wykazują różny poziom szczegółowości – niezwykle obszerne u zarania prac,

protokoły końcowe stają się bardziej skrótowe – i niekiedy nie oddają pełnego obrazu dyskusji prowadzonej na posiedzeniach.

4. Problemy badawcze i konstrukcja pracy

Podstawowe zagadnienie badawcze, podjęte w opisywanej rozprawie, stanowiła odpowiedź na pytanie o wpływ zmian politycznych na normy i treść prawa spadkowego. Prawo to bowiem pozostawało i pozostaje nadal w ścisłej relacji z prawem własności, które w pierwszym dwudziestoleciu Polski Ludowej podlegało poważnym przeobrażeniom. Temu zamysłowi poznawczemu podporządkowano strukturę studium, podzieloną na trzy części korespondujące z trzema okresami historycznymi. Celem takiego podziału rozprawy było uchwycenie „momentów historycznych” oraz uwarunkowań politycznych towarzyszących pracom kodyfikacyjnym. Sposób osadzenia prac nad prawem spadkowym w realiach historycznych został wysoko oceniony w recenzji wydawniczej przez prof. A. Lityńskiego.

W pierwszej części rozprawy przedstawiono przebieg prac nad rozwiązaniami prawa spadkowego w pierwszych latach po II wojnie światowej, które stanowiły *sui generis* okres przejściowy (***Prawo spadkowe w okresie przejściowym (1945-1949)***). Następna część opisuje dzieje wysiłków kodyfikacyjnych podejmowanych w trudnych czasach stalinowskich (***Prawo spadkowe w czasach stalinowskich (1950-1955)***). Ostatnia, najobszerniejsza część rozprawy, obejmuje działalność utworzonej na fali odwilży politycznej Komisji Kodyfikacyjnej, którą – po obradach rządowych i sejmowych – zwieńczyło uchwalenie kodeksu cywilnego (***Prawo spadkowe w czasach odwilży i postodwilżowej rzeczywistości (1956-1964)***).

Punkt wyjścia dla całości rozważań stanowiły przepisy dekretu o prawie spadkowym z 1946 r. Obowiązywały one przez cały okres opisywanych prac kodyfikacyjnych, stanowiąc bazę, do której wielokrotnie odwoływano się w trakcie konstruowania propozycji legislacyjnych. W pierwszym rozdziale pracy ukazano z jednej strony funkcjonowanie dekretu, przedstawiono bogaty dorobek doktryny i orzecznictwa, wskazując na problemy i wątpliwości powstałe na gruncie przepisów dekretu, z drugiej strony natomiast starano się wskazać na źródło poszczególnych regulacji prawa spadkowego, leżące najczęściej w odpowiednich prawach dzielnicowych: BGB, ABGB czy kodeksie Napoleona.

Kolejne problemy badawcze dotyczyły rozwiązań prawa spadkowego w pierwszym projekcie kodeksu cywilnego. Powszechnie wskazywano, że przeprowadzana w latach 1947-1949 kodyfikacja miała mieć jedynie charakter techniczny, łącząc w jednym akcie dekryty unifikacyjne. W drugim rozdziale starano się ustalić, czy ten postulat został zrealizowany w odniesieniu do ostatniej księgi, która – jako jedyna – nie została ogłoszona drukiem. Co istotne, zanim rozpoczęto prace nad rozwiązaniami prawa spadkowego, nastąpiły doniosłe przeobrażenia polityczne. Konieczne zatem okazało się prześledzenie ich ewentualnego wpływu na przyjmowane rozwiązania prawa spadkowego oraz wskazanie przyczyn niepowodzenia tej pierwszej próby kodyfikacji prawa cywilnego w powojennej Polsce.

W 1948 r. nastąpił przełom polityczny, po którym – jak wskazywano w dotychczasowej literaturze – prace kodyfikacyjne zostały zahamowane. Faktem dotychczas nieznanym pozostawało przygotowanie przez Ministerstwo Sprawiedliwości i działającą w jego ramach Komisję Kodyfikacyjną projektu kodeksu cywilnego w 1951 r. We wrześniu

1950 r. Prezydium Rządu zobowiązało Ministra Sprawiedliwości do przygotowania projektu k.c. w przeciągu zaledwie 11 miesięcy. Przebieg tych prac był w zasadzie nieznany, a przede wszystkim fakt, że tego – wydawałoby się niewiarygodnego – terminu udało się dopełnić³. Okres 1950-1954 stanowił białą plamę nie tylko we współczesnym piśmiennictwie. Wskazane pięciolecie pomijali milczeniem nie tylko ówczesnie żyjący wybitni naukowcy, lecz również sami uczestnicy prac kodyfikacyjnych⁴. Wypełnienie tej luki okazało się ciekawym wyzwaniem badawczym, które podjęto w pierwszym rozdziale II części studium. Starano się ponadto odpowiedzieć na równie ważne pytanie o zakres wpływu stalinizacji życia społeczno-politycznego na opracowywane w tym czasie propozycje legislacyjne.

Przygotowany w 1951 r. kolejny projekt kodeksu cywilnego został wniesiony do Prezydium Rządu, nie nadano mu jednak dalszego biegu. W związku z tym wyłoniło się pytanie o dalsze losy tego projektu i ewentualną obecność zawartych w nim rozwiązań w dalszych pracach kodyfikacyjnych. Na pytanie to starano się odpowiedzieć w dalszych rozdziałach monografii.

Uchwalona w 1952 r. konstytucja PRL wprowadzała nowe, obce polskiemu modelowi rozwiązania, w szczególności dywersyfikację jednolitego dotąd pojęcia własności. Powstała zatem kwestia wpływu przepisów ustawy zasadniczej na projektowane regulacje prawa spadkowego, szczególnie istotna z uwagi na nierozzerwalny związek pomiędzy prawem własności a prawem spadkowym. W związku z tym prześlędzono proces przystosowywania proponowanych rozwiązań prawa spadkowego do zasad wynikających z tzw. konstytucji stalinowskiej. Zagadnieniom tym poświęcono drugi i trzeci rozdział części II.

Opublikowany w 1954 r. projekt kodeksu cywilnego został poddany dyskusji. Część wygłoszonych wówczas uwag była znana dzięki opublikowaniu głosów z sesji naukowej Ministerstwa Sprawiedliwości i Komitetu Nauk Prawnych PAN (*Materiały dyskusyjne do Projektu Kodeksu Cywilnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Materiały Sesji Naukowej 8-10 grudnia 1954 r.*, Warszawa 1955). Zdecydowana jednak większość wypowiedzi pozostawała dotąd skryta w archiwaliach. Usystematyzowano je i przedstawiono w rozprawie, starając się odtworzyć całość przeprowadzonego w 1954 roku dyskursu, a następnie określić jego wpływ na kolejną wersję projektu z 1955 r. Zadanie to podjęto w rozdziale czwartym i piątym części II.

Przełom z 1956 r. i polityczna odwilż przyniosły zmianę klimatu także dla prac kodyfikacyjnych. Powstałej wówczas Komisji Kodyfikacyjnej powierzono m.in. opracowanie projektu kodeksu cywilnego. Wyłoniło się w związku z tym pytanie, czy prace rozpoczęto od nowa, czy też w jakimś stopniu wykorzystano efekty dotychczasowych wysiłków? W literaturze wyrażono bowiem pogląd, że poprzedniemu projektowi k.c. z 1955 r. nie nadano

³ Zagadnienie to zostało poruszone wcześniej jedynie w dwóch artykułach: A. Moszyńska, *Prace nad kodyfikacją majątkowego prawa cywilnego w latach 1950-52*, w: *Studia dedykowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w 75-lecie urodzin i 50-lecie pracy naukowej*, Miscellanea Historico-Iuridica 2015, t. XIV, z. 2, s. 165-180; eadem, *Prawo spadkowe w nieznanym projekcie kodeksu cywilnego*, *Z Dziejów Prawa* 2017, t. 10, s. 163-196.

⁴ S. Szer, *Prawo spadkowe*, Warszawa 1955, s. 14; J. Wasilkowski, *Fragmety sprawozdania w Sejmowej Komisji Wymiaru Sprawiedliwości*, *PiP* 1959, nr 1, s. 67-68; idem, *Dyskusja nad projektami Komisji Kodyfikacyjnej*, *PiŻ* 1960, nr 4, s. 1; idem, *Zagadnienia kodyfikacji polskiego prawa cywilnego*, *Nowe Drogi* 1960, nr 11, s. 29; J. Wasilkowski, A. Wolter, *Projekt kodeksu cywilnego (charakterytyka ogólna)*, *NP* 1961, nr 12, s. 1509-1510; J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1967, s. 22; W. Czachórski, *Przebieg prac...*, s. 8.

dalszego biegu⁵. Dzięki przeprowadzonym badaniom, opartym na materiale archiwalnym, udało się ustalić, że wcześniejszy projekt przyjęto jako materiał bazowy dla dalszych prac nad kodeksem cywilnym, w szczególności referent nie przygotował nowego projektu prawa spadkowego, lecz jako wersję roboczą przedstawił księgę IV projektu opublikowanego w 1955 r.⁶

W części III podjęto się realizacji obszernego zagadnienia badawczego, które polegało na odtworzeniu procesu kształtowania poszczególnych przepisów przyjętych następnie w ostatniej księdze kodeksu cywilnego. Dyskusja nad nimi toczyła się w Zespole Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej oraz w ramach zorganizowanych w 1960 r. publicznych konsultacji. W tym celu konieczne okazało się – na podstawie dokumentów archiwalnych – przedstawienie obrad Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej, wskazanie stanowisk zajmowanych przez poszczególnych jej członków, argumentacji na poparcie ich twierdzeń, wyników głosowań i ostatecznie podjętych decyzji. Realizacja tego zamysłu wymagała dokładnej rekonstrukcji przebiegu kolejnych posiedzeń Zespołu, tylko w ten sposób możliwe stało się odtworzenie procesu tworzenia poszczególnych regulacji zawartych następnie w IV księdze k.c. z 1964 r. Próba węższego ujęcia tematu groziłaby spłyceniem jego merytorycznej treści.

Większość uregulowań kodeksu cywilnego obowiązuje po dziś dzień. Jego instytucje, terminologia i konstrukcje stały się dla zżytych z nim użytkowników tak oczywiste, że większość z nich nawet nie przypuszcza, gdzie tkwi ich źródło. Okazuje się jednak, że przyjęcie tych rozwiązań wcale tak oczywiste nie było. Wprost przeciwnie – przyjęcie konkretnej regulacji stanowiło wypadkową różnych sił, a nierzadko bardzo emocjonalnych sporów. Dlatego za szczególnie celowe uznano wskazanie argumentów, które przeważały na korzyść wprowadzonych w życie regulacji.

Autorka ma nadzieję, że przedstawione szczegółowe informacje staną się cennym źródłem wiedzy nie tylko dla historyków prawa, ale także dla cywilistów – zarówno teoretyków, jak i praktyków – zajmujących się wykładnią do dziś obowiązujących instytucji prawa spadkowego. Przypuszczenia o wysokiej randze materiałów archiwalnych z prac Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego najlepiej potwierdza wypowiedź jego Przewodniczącego, Seweryna Szera, wygłoszona na zakończenie III czytania projektu k.c.: „Myślę, że dokumentacja, jaką pozostawią po sobie prace naszego Zespołu będzie wartościowym materiałem dla zrozumienia niektórych zagadnień przeżywanego okresu.”⁷ Słowa te zarysowują postulat badawczy postawiony przez jednego z głównych twórców kodeksu cywilnego, który podjęto po upływie niemal sześciu dekad i starano się zrealizować w ramach przedstawianej rozprawy. Materiały te stanowią klucz do zrozumienia przeszłości, ale też przyszłości – aktualnych rozwiązań i drogi, jaką powinna kroczyć reforma prawa spadkowego.

⁵ Z. Radwański, *Kodyfikacja prawa cywilnego*, RPEiS 2009, z. 2, s. 132; M. Łysko, *Ministerstwo Sprawiedliwości u progu Planu 6-letniego*, MHI 2008, t. VI, s. 175.

⁶ W odniesieniu do prawa rodzinnego odpowiedź na podobne pytanie przedstawił P. Fiedorczyk (idem, *Unifikacja i kodyfikacja...*, s. 302).

⁷ *Protokół Sesji Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej w dn. 22-24 maja 1961 r. Posiedzenie w dniu 24 maja 1961 r. (popołudniowe)*, Archiwum Akt Nowych – zespół 285, teczka 5420, karta 270 (dalej cytowane jako: AAN 285, t. 5420, k. 270).

O ile powszechnie wiadomo, że projekt k.c. z 1954 r. poddano dyskusji przede wszystkim w kręgach naukowych, to dotąd mało znany pozostawał przebieg konsultacji z 1960 r., który zreferowano w trzecim rozdziale części III. Konsultacje te, choć przeprowadzone w ustroju niedemokratycznym, do dziś imponują zakresem i włączeniem doń szerokich kręgów społeczeństwa. W trakcie zaledwie półrocznej debaty zgromadzono olbrzymi materiał dyskusyjny. Jego pracochłonna analiza pozwoliła odtworzyć przebieg ostatnich konsultacji projektu przed jego przekazaniem pod obrady rządu i parlamentu, umożliwiła też odpowiedź na istotne pytanie o wpływ wyrażanych wówczas uwag na finalną wersję projektu uchwaloną przez Komisję Kodyfikacyjną.

Ostatnie dwa rozdziały III części poświęcone zostały pracom nad projektem kodeksu cywilnego w rządzie i Sejmie. Starano się ustalić zakres wprowadzonych w rządzie i w parlamencie poprawek oraz status projektu – czy pozostał samodzielnym dziełem ekspertów z Komisji Kodyfikacyjnej, czy też nastąpiło jego upolitycznienie na końcowych etapach prac. Takiemu oddziaływaniu sfery polityki podlegały przepisy o dziedziczeniu gospodarstw rolnych, poddane w tym okresie gruntownym modyfikacjom.

Wskazana wcześniej problematyka łączy się z innym ważnym zagadnieniem społecznego kontekstu ewolucji prawa spadkowego. Na pierwszy plan w tym zakresie wysuwa się kwestia spadkobrania gospodarstw wiejskich. Problematyce tej już w okresie międzywojennym poświęcono obszerne studia, po wojnie natomiast nabrała ona wybitnie politycznego zabarwienia. Partia komunistyczna w Polsce wszelkimi metodami dążyła do wzrostu produkcji rolnej i celowi temu podporządkowano nawet przepisy spadkowe, doprowadzając do drastycznej zmiany reguł dziedziczenia – przede wszystkim przyjęto przepisy szczególne o dziedziczeniu gospodarstw rolnych, najpierw w 1963 r. w odrębnej ustawie, a następnie w samym kodeksie cywilnym. To niezwykle obszerne i wielowątkowe zagadnienie mogłoby stanowić samodzielny temat badawczy, dlatego też jego analizę ograniczono do tych aspektów, które wywarły wpływ na ostateczny kształt przyjętych rozwiązań.

Kwestia przepisów szczególnych o dziedziczeniu gospodarstw rolnych doczekała się wyjątkowo szerokiej literatury o profilu cywilistycznym, poruszającej zwłaszcza problemy praktyczne wylaniające się na gruncie stosowania tych zawiłych przepisów. Brakowało natomiast publikacji ukazującej motywy polityczne wprowadzenia tych zmian, ich genezę i znaczenie dla przeobrażeń polskiego prawa spadkowego. Wprowadzenie odrębnych reguł spadkobrania dla tej jednej kategorii majątku – a jednocześnie najważniejszego składnika, jaki mógł posiadać ówczesny obywatel PRL – stanowiło rewolucyjną zmianę w prawie spadkowym.

Ze wskazanymi zagadnieniami podstawowymi wiążą się poboczne wątki badawcze, które starano się podjąć w prezentowanej monografii. Należało do nich ukazanie poglądów i postaw członków kolejnych gremiów projektujących regulacje prawa spadkowego. Pomimo zmian nazw i przekształceń komisji kodyfikacyjnych działających przy Ministrze Sprawiedliwości, trzon głównych ekspertów pozostawał ten sam. Stanowili go najwybitniejsi cywiliści, profesorowie wyższych uczelni oraz sędziowie Sądu Najwyższego. Cenne wydaje się przedstawienie ich zapatrywań oraz stanowisk, zwłaszcza w obliczu zmieniających się uwarunkowań politycznych.

Opracowanie projektu kodeksu cywilnego zajęło niemal dwadzieścia lat. W podobnym okresie stworzenie jednolitego kodeksu nie udało się międzywojennej Komisji Kodyfikacyjnej, a jako podstawowy zarzut pod jej adresem wysuwano powolne tempo prac. W związku z tą analogią podjęto próbę ustalenia, czy podobny zarzut można sformułować wobec prac prowadzonych po drugiej wojnie światowej. Wydawać by się bowiem mogło, że dwie dekady zapewniły ekspertom wystarczający komfort na przygotowanie rozwiązań. Tymczasem jednak przeprowadzone badania pozwoliły ustalić, że kodyfikatorzy nie zawsze dysponowali odpowiednim czasem, z uwagi na pośpiech spowodowany oczekiwaniami władz.

5. Hipotezy badawcze i osiągnięte wyniki

Na tle zarysowanych wyżej obszarów badawczych i postawionych pytań szczególny nacisk położono na weryfikację trzech hipotez badawczych. Pierwsza z nich stanowi, że chociaż przeobrażenia polityczne oddziaływały na projektowane regulacje prawa spadkowego, wpływ ten ostatecznie nie okazał się decydujący, a przyjęte rozwiązania nie odbiegały od klasycznych, zachodnioeuropejskich standardów prawa cywilnego. Wyjątek pod tym względem stanowiły przepisy o dziedziczeniu gospodarstw rolnych, podporządkowane doraźnym celom polityki rolnej.

Druga hipoteza głosi, że kształt przepisów prawa spadkowego, zawartych w kodeksie cywilnym, dostosowano do specyficznego modelu gospodarczego. Zostały one zaprojektowane przede wszystkim z myślą o skromnych spadkach, w skład których wchodziły niemal wyłącznie przedmioty własności osobistej. Przeprowadzone u zarania Polski Ludowej przekształcenia własnościowe pozbawiły bowiem ludność wszelkich istotniejszych składników majątkowych poza gospodarstwami rolnymi, zaś dziedziczenie tych ostatnich poddano szczególnym regułom spadkobrania.

W myśl ostatniej hipotezy, opracowane w pierwszym dwudziestolecu Polski Ludowej przepisy prawa spadkowego stały na wysokim poziomie legislacyjnym. Pomimo że powstawały one w wyjątkowo trudnych czasach, zostały gruntownie przedyskutowane i dopracowane przez najwybitniejszych specjalistów tamtej epoki.

Przeprowadzone badania i rozważania pozwoliły pozytywnie zweryfikować postawione hipotezy badawcze. Przede wszystkim w trzech częściach pracy starano się nieustannie wykazywać wpływ uwarunkowań politycznych na propozycje legislacyjne w zakresie prawa spadkowego. Oddziaływanie czynników politycznych następowało ze zmienną siłą w rytm przesilen i przełomów. Naciski ideologiczne szczególnie mocno uwidoczniły się na początku lat 50. XX w., a przedstawiane wówczas rozwiązania stanowiły wyraźne zwycięstwo polityki nad prawem – jak się jednak miało okazać – zwycięstwo tymczasowe. Obowiązkowe przeszczepianie wzorców radzieckich znalazło najpełniejszy wyraz w tezach do prawa spadkowego, opracowanych w 1951 r. przez Seweryna Szera, w trakcie późniejszych prac udało się jednak stopniowo odbudować tradycyjne instytucje prawa spadkowego.

Utrzymanie zachodnioeuropejskich standardów prawa spadkowego w kodeksie cywilnym z 1964 r. było możliwe dzięki konstelacji różnorodnych okoliczności, z których

dwie miały decydujące znaczenie. Po pierwsze, zasadnicze prace nad kodeksem cywilnym przypadły na okres odwilży politycznej. Jak starano się dokładnie przedstawić w monografii, dyskusje przeprowadzone w trakcie pierwszego czytania projektu k.c. cechowała wyraźna swoboda wypowiedzi i niemal nieskrępowana wymiana poglądów. Po drugie, zachowanie klasycznych kanonów prawa spadkowego w kodeksie cywilnym było zasługą jego głównych twórców – członków poszczególnych gremiów projektodawczych, którzy niejednokrotnie toczyli prawdziwe boje o utrzymanie wysokich standardów prawa.

Potwierdzenia w przeprowadzonych badaniach – na szczęście – nie znalazły słowa Seweryna Szera, wygłoszone na zakończenie prac Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego: „mieliśmy jak sądzę, zrozumienie dla wagi zagadnień społeczno-ekonomicznych, którym kodyfikacja prawa cywilnego służy: rozumieliśmy, że w grę tu wchodzi zadania związane z naszym budownictwem socjalistycznym i myślę, że przyszły historyk szperając w protokołach naszych posiedzeń, nie postawi nam zarzutu oderwania się od potrzeb tego budownictwa bez względu na trafność naszych rozstrzygnięć, słuszność naszych koncepcji”⁸. Słowa te, skierowane niejako bezpośrednio m.in. do autorki opisywanej monografii, nie znalazły potwierdzenia w materiale archiwalnym. To właśnie lektura protokołów stanowi wyraźne świadectwo wysiłków o utrzymanie klasycznych rozwiązań prawa cywilnego. Nie za zarzut, lecz za wielką zaletę należy uznać oparcie w znacznej mierze regulacji kodeksu na tradycyjnych kanonach prawa cywilnego, stanowiące wyraz niepoddania się większości członków Zespołu wymogom ówczesnej sytuacji politycznej i wpływom marksistowskiej ideologii.

Zgodzić się należy z wypowiedzią Adama Szpunara, że „Kodeks jest najbardziej socjalistyczny w tych punktach, w których odsyła do przepisów szczególnych”⁹. Słowa te wypowiedziane jeszcze w 1954 r. na sesji naukowej PAN wywołały powszechną wesołość wśród uczestników, a protokołujący obrady – uznając je zapewne za żart – nie ujęli ich w oficjalnych materiałach z sesji. Jeśli nawet wypowiedź miała w zamierzeniu żartobliwy charakter, to zawierała dużą dozę prawdy o pracach nad kodeksem cywilnym. Jak wskazano w rozprawie, to właśnie dzięki argumentacji członków Komisji Kodyfikacyjnej, by przenieść ewentualne ograniczenia do przepisów szczególnych, udało się m.in. przywrócić w projekcie kodeksu cywilnego szeroki zakres wolności testowania.

Powyższe ustalenia udało się poczynić dzięki dokładnej rekonstrukcji przebiegu prac nad poszczególnymi projektami kodeksu cywilnego. Rekonstrukcja ta pozwoliła także wykazać zasadność trzeciej hipotezy o wysokim poziomie legislacyjnym przepisów ostatniej księgi kodeksu cywilnego. Jak wyżej wskazano, tworzenie przepisów prawa cywilnego przebiegało na przestrzeni wyjątkowo trudnego okresu przełomów i przesileń politycznych: ciężkie lata przejściowe, ponury okres stalinowski, wreszcie odwilż, a następnie stopniowe odchodzenie od ideałów Października 1956 r. Pomimo tych trudnych uwarunkowań, z przedstawionego opisu prac kodyfikacyjnych wyłania się obraz dokładnych, niekiedy wręcz drobiazgowych debat, żmudnych prac nad dopracowaniem każdego drobnego elementu układanki przepisów tworzących ostatnią księgę kodeksu cywilnego. Odtworzony we wszystkich trzech częściach rozprawy przebieg prac pozwala potwierdzić przypuszczenie, że

⁸ AAN 285, t. 5420, k. 269.

⁹ Słowa wraz z opisem reakcji, jaką wywołały na sali, przytoczył A. Stelmachowski w słynnym artykule: *Polemika... z projektem kodeksu cywilnego*, PiP 1962, z. 12, s. 1067.

przepisy te zostały gruntownie przedyskutowane i dopracowane przez wybitnych specjalistów tamtej epoki.

Przedstawione wcześniej stwierdzenia o braku decydującego wpływu polityki na regulacje prawa spadkowego nie odnoszą się do przepisów szczególnych o dziedziczeniu gospodarstw rolnych. W drugiej połowie lat 50. władze uznały „wzrost produkcji rolnej” za jedno z podstawowych zadań nowej polityki agrarnej, upatrując w postępującym rozdrobnieniu gospodarstw rolnych i nadmiernym ich obciążeniu spłatami spadkowymi, dwóch głównych przeszkód w realizacji tego celu. Dzięki badaniom przeprowadzonym na materiałach archiwalnych udało się ustalić, że prace – prowadzone początkowo w trybie tajnym – nad wykorzystaniem przepisów prawa spadkowego jako instrumentu polityki rolnej rozpoczęto już w 1958 r. Wówczas to w kierowanym przez Edwarda Ochaba Ministerstwie Rolnictwa opracowano tezy w sprawie dziedziczenia, które przewidywały pozbawienie osób pracujących poza rolnictwem praw do spadkobrania gospodarstwa rolnego. Spotkały się one z miazdzącą krytyką ze strony pracowników Ministerstwa Sprawiedliwości, którzy uznali ich realizację za „ogromny przewrót, wstrząs prawny”. Jak podkreślali, odbierały one właścicielowi jeden z najważniejszych atrybutów prawa własności – prawo rozporządzania swym majątkiem przez testament. Pozbawienie niektórych spadkobierców nabytych przez nich praw do spadku określono natomiast jako konfiskatę ich praw majątkowych – niedopuszczalną, bo dokonaną nie na rzecz państwa, a innej osoby prywatnej bez żadnego odszkodowania. Wskutek tej krytyki prace nad tezami przerwano, jak się jednak okazało, tych radykalnych koncepcji całkowicie nie zarzucono. Po upływie pięciu lat, w styczniu 1963 r., na polecenie Edwarda Ochaba, pełniącego ówczas funkcję sekretarza PZPR i zastępcy przewodniczącego Rady Państwa, członkowie Biura Politycznego KC PZPR otrzymali tezy opisujące założenia projektowanej ustawy, stanowiące w istocie nową wersję wcześniej wskazanego dokumentu, opracowanego pod jego kierownictwem w 1958 r. Jak starano się wykazać, definitywne rozwiązanie kwestii agrarnych stanowiło *idée fixe* E. Ochaba, nawet gdy nie dźwignął już teki Ministra Rolnictwa. Tezy opierały się na zupełnie innej koncepcji legislacyjnej niż wcześniejsze propozycje zawarte w projektach k.c. z 1961 i 1962 r. opracowanych przez Komisję Kodyfikacyjną. Zasadom szczególnym poddano nie tylko działy spadkowe, lecz także samo dziedziczenie gospodarstw rolnych, a nawet obrót tymi gospodarstwami w drodze czynności *inter vivos*. Rozwiązania te wprowadzono najpierw w ustawie o ograniczeniu podziału gospodarstw rolnych z 1963 r., a następnie – w poprawionej i nieco złagodzonej postaci – w kodeksie cywilnym.

Przyznanie praw do dziedziczenia ziemi niemal wyłącznie rolnikom miało zapewnić znaczący wzrost produkcji rolnej oraz – czemu oficjalnie zaprzeczano – zwiększyć areał państwowych gruntów. Próba podporządkowania ładu prawnego doraźnym celom politycznym pociągała za sobą daleko idące konsekwencje w sferze wolności jednostki i umacniała monopol rządzącej partii. W efekcie jednak nasilił się nieformalny i niekontrolowany przez władze obrót ziemią, więc uzyskane rezultaty drastycznie różniły się z oczekiwaniami rządzących. Stanowiło to konsekwencję przeprowadzenia reformy struktury agrarnej w oparciu o nieelastyczne normy prawa, bez uwzględnienia wszystkich czynników społecznych i ekonomicznych.

Wyodrębnienie reguł dziedziczenia gospodarstw rolnych wpłynęło na kształt ogólnych przepisów prawa spadkowego. Zostały one zaprojektowane przede wszystkim z myślą o

skromnych spadkach, w skład których wchodziły niemal wyłącznie przedmioty własności osobistej. Okoliczność tę podkreślano zresztą wielokrotnie w trakcie prac kodyfikacyjnych, co potwierdza słusność drugiej hipotezy, iż regulacje prawa spadkowego, zawarte w kodeksie cywilnym, dostosowano do specyficznego modelu gospodarczego. Znacjonalizowanie kluczowych gałęzi gospodarki, niemal zupełne zlikwidowanie prywatnej przedsiębiorczości, zastąpienie własności nieruchomości miejskich niepodlegającymi dziedziczeniu spółdzielczymi prawami do lokali mieszkalnych spowodowało, że w większości przypadków jedynymi rzeczami, jakie pozostawiał po sobie zmarły, były jego parafernalia. W nielicznych sytuacjach przedmiotem spadku mogły być drobne warsztaty oraz małe przedsiębiorstwa handlowe, możliwość ich dalszego prowadzenia przez spadkobierców podlegała jednak silnym ograniczeniom administracyjnym.

Polskie społeczeństwo po dwudziestu latach socjalistycznych przemian, wbrew licznym obietnicom podniesienia poziomu życia, pozostało nadal społeczeństwem ubogim. I właśnie dla takiego społeczeństwa – posiadającego jedynie skromne zasoby – zaprojektowana została IV księga kodeksu cywilnego z 1964 r. Spowodowało to okrojenie prawa spadkowego z instytucji, które nie odgrywały większej roli w warunkach gospodarki centralnie sterowanej (substytucja powiernicza, zwołanie wierzycieli) i pominięcie rozwiązań pozwalających na zróżnicowane rozdysponowanie większym majątkiem na wypadek śmierci.

Dziedziczone w Polsce Ludowej spadki – poza obejmującymi gospodarstwa rolne – nie posiadały większego znaczenia ekonomicznego. Prawo spadkowe nie budziło w związku z tym większego zainteresowania przedstawicieli nauki i praktyki. Jak celnie ujął to prof. Jan Gwiazdomorski: „W miarę wzrostu stopy życiowej będzie wzrastać doniosłość prawa spadkowego”¹⁰. Ta myśl, wyrażona na sesji kończącej I czytanie projektu k.c., w pełni się potwierdziła. Chociaż na poprawę warunków bytowych przyszło długo poczekać, to transformacja ustrojowa z 1989 r. umożliwiła bogacenie się społeczeństwa, a niektórym jednostkom udało się zgromadzić aktywa o ogromnej wartości. W nowych uwarunkowaniach społeczno-ekonomicznych istotne znaczenie zaczęła zyskiwać możliwość przekazania zgromadzonego majątku następcom w sposób zgodny z preferencjami właściciela. Wzrosło także zainteresowanie problematyką dziedziczenia, co znalazło wyraz w licznych publikacjach naukowych.

Jednocześnie zaczęły się pojawiać głosy, że prawo spadkowe nie jest dostosowane do warunków gospodarki rynkowej i oczekiwań społecznych, a ludności o zdywersyfikowanej strukturze majątkowej należałoby zaproponować bogatszą paletę rozwiązań prawnych, z których mogliby skorzystać *ante portas umbrarum*. W literaturze wyrażono liczne postulaty o konieczności reformy prawa spadkowego podążającej w kierunku jego liberalizacji i uelastycznienia¹¹. Rozważano nawet potrzebę wydania zupełnie nowego kodeksu cywilnego,

¹⁰ Protokół Sesji Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej w dniach 7-12 września 1959 r. Posiedzenie w dniu 10 września 1959 r. godzina 10.00-13.00, AAN 285, t. 5415, k. 95.

¹¹ Jedynie tytułem przykładu można wymienić: J. Pietrzykowski, *Wybrane zagadnienia reformy prawa spadkowego*, w: *Z zagadnień współczesnego prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tomasza Dybrowskiego*, Studia Iuridica, t. 21, Warszawa 1994, s. 255-256; M. Pazdan, *O potrzebie i kierunkach zmian dziedziczenia ustawowego w polskim prawie cywilnym*, Rejent 2005, nr 9, s. 38-49; P. Zakrzewski, *Kierunki zmian polskiego prawa spadkowego*, Przegląd Prawno-Ekonomiczny 2008, nr 3, s. 29-39; M. Załucki, *Przyszłość zachowku w prawie polskim*, KPP 2012, nr 2, s. 529-562, A. Mączyński, J. Poczobut, *Gegenwärtiger Stand und Zukunftsperspektiven des polnischen Erbrechts*, w: *Erbrechtsentwicklung in Zentral- und Osteuropa*, red. R. Welsch, Wien 2009, s. 19-32.

a nawet rozpoczęto wstępne prace nad jego redakcją. Ostatecznie jednak ustawodawca przyjął koncepcję zmian stopniowych, krok po kroku reformujących prawo spadkowe. Jest to trafne podejście, uwzględniające wieloletnie przywiązanie ludności do funkcjonujących instytucji prawa spadkowego, które sprzeciwia się wszelkim gwałtownym zmianom. Z najważniejszych korekt, wprowadzonych w ostatnich latach, należy wspomnieć o powrocie w 2003 r. do koncepcji dziedziczenia ustawowego gminy, zaproponowanej już w okresie międzywojennym przez Henryka Konica i przewidzianej w dekreście z 1946 r. Postulaty – wyrażane jeszcze w trakcie prac nad projektem kodeksu cywilnego – wyposażenia notariuszy w kompetencje w sprawach spadkowych zostały zrealizowane w nowelizacji z 2007 r. Dwa lata później wprowadzono daleko idące modyfikacje w zakresie ustawowego powołania do spadku, m.in. rozszerzono grupę spadkobierców ustawowych, włączając do niej w szczególności dziadków, oraz przyjęto proponowaną przez Aleksandra Woltera już w 1948 r. zasadę, że małżonek wyłącza rodzeństwo przy dziedziczeniu ustawowym. W 2011 r. wprowadzono do kodeksu cywilnego instytucję zapisu windykacyjnego, obowiązującą niegdyś na ziemiach polskich na mocy kodeksu Napoleona, a której brak dostrzegano już w okresie obowiązywania dekretu o prawie spadkowym. Wywołującą od dziesięcioleci spory i ulegającą kilku zmianom w trakcie prac kodyfikacyjnych ogólną regułę, dotyczącą odpowiedzialności za długi spadkowe, zmieniono w 2015 r., tym razem przychyłając się do zasady ograniczonej odpowiedzialności.

Wspomniane wyżej nowelizacje, choć istotnie zmieniały reguły dziedziczenia, nie stanowiły *novum*, lecz wyrażały koncepcje, o których dyskutowano już wcześniej, zwłaszcza w trakcie dwóch dekad projektowania kodeksu cywilnego opisanych w przedstawionej monografii. Tym bardziej więc wskazane wydaje się sięganie do bogatego dorobku polskiej myśli kodyfikacyjnej, w celu rozstrzygnięcia trudnych wyzwań stojących przed reformatorami prawa spadkowego.

III. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych oraz działalności dydaktycznej, popularyzatorskiej i organizacyjnej

1. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

1.1. Główne cechy działalności naukowo-badawczej

Po uzyskaniu stopnia doktora moje zainteresowania naukowe koncentrowały się wokół historii i ewolucji prawa prywatnego w XIX i XX wieku. Z kilkudziesięciu opublikowanych przeze mnie opracowań, większość odnosi się do korzeni i tradycji współczesnego prawa cywilnego i handlowego.

Prowadzone przeze mnie badania wyróżniają dwie cechy szczególne. Pierwsza polega na **łączeniu historii i teraźniejszości prawa prywatnego**. Poza wypełnieniem luki we współczesnej literaturze historycznoprawnej, mojej pracy badawczej przyświecało przekonanie, że pogłębiona analiza historycznoprawna nie ogranicza się jedynie do retrospekcji, lecz może także dostarczyć wartościowego materiału do rozważań problemów współczesnego prawa cywilnego, przydatnych w dokonywaniu wykładni historycznej aktualnych przepisów lub formułowaniu uwag *de lege ferenda*. W większości publikacji starałam się więc łączyć historię prawa z współczesnością, wskazując na korzyści, jakie współczesna nauka i praktyka może czerpać z doświadczeń historii prawa. Tę doniosłą rolę nauk historycznoprawnych starałam się w szczególności podkreślić w publikacjach opracowanych wspólnie z prof. Z. Naworskim:

1. *Rola nauk historycznoprawnych w orzecznictwie współczesnego wymiaru sprawiedliwości*, Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa 2015, t. 8, z. 1, s. 93-106.
2. *Użyteczność historii prawa dla współczesnego wymiaru sprawiedliwości*, Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego 2014, R. XVII, s. 311-322.

Drugą cechą mojej działalności naukowej jest **prowadzenie badań w ramach szerokiej współpracy międzynarodowej**. Wyniki moich badań prezentowałam za granicą na konferencjach międzynarodowych oraz w czasopismach i opracowaniach o ponadnarodowym charakterze. Pierwszym akcentem tej współpracy było przedstawienie rezultatów moich badań na VIII Zjeździe Historyków Prawa Państw Nadbałtyckich zorganizowanym w 2015 r. (referat *Succession Law in People's Republic of Poland – Towards Western European or Soviet Standards?* został następnie opublikowany w książce *Judiciary and Society between Privacy and Publicity*). W tym samym czasie opracowałam obszerne studium dotyczące prac nad kodyfikacją prawa cywilnego w okresie międzywojennym w Polsce oraz stanu badań w tym zakresie. Był to wynik wspólnego projektu badawczego, łączącego naukowców z kilkunastu krajów europejskich, którego celem było m.in. porównanie projektów dotyczących prawa cywilnego, powstających w międzywojennej Europie oraz próba odpowiedzi na pytanie, czy stanowiły one – trawestując słynne powiedzenie Franza Wieackera –

„nienarodzone dzieci liberalizmu”. Moje opracowanie zostało przedstawione na międzynarodowej konferencji zorganizowanej w Regensburgu w październiku 2016 r. pt. „*Nichtgeborene Kinder des Liberalismus*“? *Zivilgesetzgebung im Mitteleuropa der Zwischenkriegszeit*, a następnie w książce pod tym samym tytułem wydanej w 2018 r. nakładem wydawnictwa Mohr Siebeck.

Moja dalsza działalność objęła m.in. niżej opisany udział w konferencjach w Sehlendorf i Villa Vigoni. Partycypacja w konferencjach międzynarodowych pozwoliła mi na nawiązanie trwałej współpracy naukowej, która zaowocowała m.in. moim udziałem w czterech projektach badawczych o międzynarodowym charakterze (łącej naukowców z kilku lub nawet kilkudziesięciu krajów). Pozostaję w kontaktach naukowych z badaczami z wielu renomowanych ośrodków zagranicznych, w szczególności: Universität Regensburg, Christian Albrechts-Universität zu Kiel, Hermann Kantorowicz-Institut für juristische Grundlagenforschung, Max-Planck-Institut für europäische Rechtsgeschichte in Frankfurt am Main, Uniwersytetu Karola w Pradze, Università Bocconi (Milano), Université Paris 2 i Université Lyon III.

1.2. Historia prawa spadkowego

Główny nurt moich badań stanowią **dzieje współczesnego prawa spadkowego**. W tej sferze szczególną uwagę poświęciłam takim zagadnieniom, jak: prace kodyfikacyjne prowadzone w Polsce – zarówno w okresie międzywojennym, jak i po II wojnie światowej; wpływ czynników pozaprawnych – w szczególności przemian politycznych i gospodarczych – na tworzone wówczas propozycje legislacyjne; zderzenie zachodnioeuropejskich kanonów prawa cywilnego z nowym porządkiem sowieckiego prawa. W tym nurcie, poza monografią wskazaną jako główne osiągnięcie naukowe, mieszczą się publikacje dotyczące kwestii, które szczególnie zainteresowały mnie w trakcie prac nad tą rozprawą, a w zdecydowanej większości nie zostały w niej ujęte:

1. *Prawo spadkowe w Polsce w latach 1918-1964 – główne postulaty badawcze*, Z *Dziejów Prawa* 2014, t. 7, s. 243-255.
2. *Politics and Inheritance Law. Endeavours to Keep Classical Rules of Inheritance Law in the Polish Civil Code*, *Studia Iuridica Toruniensia* 2013, t. XIII, s. 131-147.
3. *Polityczne uwarunkowania prawa spadkowego. Prace nad zmianami w prawie spadkowym w latach 1947-1964*, *Miscellanea Historico-Iuridica* 2013, t. XII, s. 239-259.
4. *Zapis windykacyjny w Polsce – dawniej i dziś*, *Rejent* 2013, nr 1, s. 66-82.
5. *Prawo w służbie gospodarki – przepisy szczególne o dziedziczeniu gospodarstw rolnych*, Z *Dziejów Prawa* 2015, t. 8, s. 127-142.
6. *Succession Law in People`s Republic of Poland – Towards Western European or Soviet Standards?*, w: *Judiciary and Society between Privacy and Publicity*, red. D. Janicka, Toruń 2016, s. 259-276.
7. *Prawo spadkowe w nieznanym projekcie kodeksu cywilnego*, Z *Dziejów Prawa* 2017, t. 10, s. 163-180.
8. *Rewolucja październikowa a polskie prawo spadkowe*, *Miscellanea Historico-Iuridica* 2017, t. XVI, z. 1, s. 171-190.

Wyżej wskazane opracowania ujmują problematykę prawa spadkowego na szerszym tle uwarunkowań politycznych, gospodarczych czy międzynarodowych (np. w publikacji wydanej z okazji stulecia rewolucji październikowej starałam się wskazać na jej pokłosie w polskim prawie spadkowym). W jednym natomiast wypadku skoncentrowałam się na wybranej instytucji prawa spadkowego, opisując ją na tle historycznoprawnym (*Zapis windykacyjny w Polsce – dawniej i dziś*). Do opracowania tego przyczynku skłoniło mnie wprowadzenie do kodeksu cywilnego instytucji zapisu windykacyjnego – rozwiązania w istocie nie nowego, lecz które przez niemal 140 lat funkcjonowało na ziemiach polskich na podstawie przepisów kodeksu Napoleona. Fakt ten pominięto jednak w uzasadnieniu do wprowadzanych zmian legislacyjnych, mój cel stanowiło natomiast przypomnienie wcześniejszych regulacji i porównanie ich z nowelizacją polskiego kodeksu cywilnego.

1.3. Dzieje prawa zobowiązań

Drugi obszar moich badań koncentruje się na **historii i współczesności prawa zobowiązań**. Szczególne miejsce w tym obszarze zajmuje problematyka **ewolucji instytucji rękojmi** na przestrzeni XIX i XX wieku. Główną motywacją do podjęcia badań w tym zakresie stanowiła okoliczność, że umowa sprzedaży jest najczęściej zawieraną umową zarówno w obrocie konsumenckim, jak i gospodarczym, a wadliwość przedmiotu sprzedaży rodzi nie tylko dotkliwe skutki ekonomiczne, lecz także wiele problemów prawnych. Najważniejszy efekt badań prowadzonych w tym zakresie stanowi monografia *Odpowiedzialność sprzedawcy z tytułu rękojmi za wady fizyczne rzeczy* wydana nakładem wydawnictwa Wolters Kluwer (Warszawa 2010, ss. 375). Książka ta stanowi rozszerzoną i wzbogaconą wersję rozprawy doktorskiej, opisując dzieje instytucji rękojmi w okresie ostatnich dwustu lat, poczynając od Kodeksu Napoleona, ABGB, BGB, Zводу Praw Cesarstwa Rosyjskiego, szwajcarskiego kodeksu zobowiązań, projektu francusko-włoskiego, poprzez polskie regulacje zawarte w kodeksie zobowiązań, kodeksie cywilnym oraz przepisach dotyczących obrotu społecznego, a kończąc na przedstawieniu reżimu odpowiedzialności wprowadzonego ustawą o sprzedaży konsumenckiej. Praca przedstawia także bogaty dorobek doktryny i orzecznictwa powstały na tle tego istotnego zagadnienia. Studium spotkało się z przychylnym przyjęciem i zostało nagrodzone dwoma wyróżnieniami: Rektora UMK oraz w konkursie „Złote Skrzydła” Dziennika Gazety Prawnej (w skład kapituły weszli m.in. prof. Wojciech Katner i prof. Joanno Sieńczyło-Chlabicz).

Instytucji rękojmi w szerszym kontekście – prowadzonych w Polsce prac kodyfikacyjnych, zwłaszcza nad kodeksem zobowiązań, czy systemu ochrony konsumentów – poświęciłam następujące publikacje:

1. *O pracach kodyfikacyjnych słów kilka. Prace nad kształtem instytucji rękojmi w kodeksie zobowiązań*, w: Świat, Europa, mała Ojczyzna. Studia ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Grodziskiemu w 80-lecie urodzin, red. M. Małecki, Bielsko-Biała 2009, s. 609-625.
2. *Rękojmia we współczesnym prawie polskim – geneza i historyczna ewolucja*, Zeszyty Naukowe WSSM 2009, Nr 20, s. 66-81.
3. *Ochrona konsumenta na przełomie epok – instytucja rękojmi w prawie najnowszym*, Zeszyty Prawnicze UKSW 2011, z. 11.2, s. 101-128.
4. *Rękojmia a sprzedaż konsumencka – co lepiej chroni nabywcę?*, w: *Ex contractu, ex delicto. Z dziejów prawa zobowiązań*, red. M. Mięka, K. Stolarski, Kraków 2012, s. 265-276.

W moich badaniach (prowadzonych m.in. we Włoszech i w Niemczech, dzięki uzyskanym stypendiom) nie skupiałam się tylko na historii polskiego prawa obligacyjnego, lecz na szerszym kontekście międzynarodowym. W okresie międzywojennym ruch na rzecz międzynarodowego ujednoczenia prawa zobowiązań przybrał szczególnie na intensywności. Z ideą tą związana jest historia francusko-włoskiego projektu zobowiązań i umów z 1927 r. (mało dotychczas znana w Polsce), rozpoczętej jeszcze przed II WŚ niemiecko-włoskiej współpracy na polu prawa zobowiązań (słabo poznana nawet w Niemczech), czy współpracy

prawników państw słowiańskich. Celem prowadzonych przez mnie badań było przypomnienie wielkiej idei sprzed niemal stu lat stworzenia wspólnego prawa zobowiązań, idei, która znacznie wyprzedzała rzeczywistość i której do dziś – pomimo licznych wysiłków – w pełni nie udało się zrealizować. Wyrazem tych zainteresowań były m.in. publikacje:

5. *Międzynarodowe ujednoczenie prawa zobowiązań w okresie międzywojennym*, Studia Iuridica Thoruniensia 2012, t. XI, s. 129-145.
6. *W kierunku wspólnego kodeksu zobowiązań – projekt francusko-włoski z 1927 r.*, w: *Koncepcje integracji w Europie w XX i XXI wieku. Prawo i stosunki międzynarodowe*, red. D. Bunikowski i R. Musiałkiewicz, Toruń 2008, s. 143-147 (publikacja ukazała się przed uzyskaniem przeze mnie stopnia doktora).

Wyniki moich badań zaowocowały zaproszeniami na prestiżowe konferencje w Villa Vigoni (2017 i 2018 r.) oraz Sehlendorf (2018 r.). Pierwsze z tych sympozjów, stanowiło trójstronną konferencję (niemiecko-włosko-francuską), która w całości została poświęcona projektowi francusko-włoskiemu z 1927 r. W trakcie sympozjum (jako jedyna uczestniczka z Polski) zabrałam głos w dyskusji, przedstawiając zarówno rolę jaką projekt francusko-włoski odegrał w Polsce, jak i rolę polskich naukowców w dziejach francusko-włoskiego projektu. Było to zagadnienie nieznane nawet specjalistom francuskim, włoskim i niemieckim, badającym dzieje projektu z 1927 r. i zaowocowało zaproszeniem do opublikowania wyników moich badań w zbiorowej monografii (*The Franco-Italian Draft Code of Obligations – Polish perspective*, w: *Bürgerliches Recht im nachbürgerlichen Zeitalter. 100 Jahre Soziales Privatrecht in Deutschland, Frankreich und Italien (Private Law in the Post Bourgeois Age. 100 Years Social Private Law in Germany, France and Italy)*, ed. M. Löhnig, D. Deroussin, F. Mazzarella, publikacja w druku). Kolejny mój pobyt w ośrodku w Villa Vigoni poświęciłam na zgłębianiu zagadnienia współpracy niemiecko-włoskiej w obszarze prawa zobowiązań na przełomie lat trzydziestych i czterdziestych XX w.

Z kolei na konferencji w Sehlendorf przedstawiłam wyniki moich badań dotyczące prób ujednoczenia prawa zobowiązań podejmowane w międzywojennej Europie (referat: *International Unification of the Obligation Law in the Interwar Period*, w rozszerzonej postaci został opublikowany w czasopiśmie *Rechtskultur*). Jak podkreślili w dyskusji uczestnicy konferencji – (zgodnie ze zwyczajem, jedynie kilka wybranych referatów prezentują młodszy pracownicy naukowcy, zaś audytorium stanowią najwybitniejsi specjaliści historii prawa w Niemczech) – mój referat poruszał kwestie w zdecydowanej większości zupełnie im nieznane.

1.4. „Ekonomia i Prawo”

Współpraca ze środowiskiem polskich ekonomistów (członkostwo w Polskim Towarzystwie Ekonomicznym i innych organizacjach naukowych skupiających m.in. ekonomistów, udział w międzynarodowym seminarium naukowym organizowanym w Gesamteuropäisches Studienwerk we Vlotho, udział w konferencjach naukowych z cyklu „Ekonomia i Prawo”) zaowocował publikacjami dotyczącymi problematyki **na styku prawa i ekonomii**. Większość z publikacji powstałych w tym nurcie udało mi się opublikować w uznanym i wysoko punktowanym czasopiśmie „Ekonomia i Prawo”. Pozwoliło mi to zaznaczyć swoje miejsce w środowisku polskich ekonomistów, co zaowocowało zaproszeniem do udziału w innych wydarzeniach naukowych, programach międzynarodowych, zespołach eksperckich czy współpracą przy opracowaniu podręcznika.

W szczególności moje badania (prowadzone także na Freie Universität w Berlinie) objęły doniosłą społecznie kwestię reprivatyzacji, porównując w szczególności doświadczenia Wschodnich Niemiec i Polski. Wyniki tych badań opublikowałam w następujących opracowaniach:

1. *Restytucja, odszkodowanie czy inwestycje? – reprivatyzacja majątku Niemieckiej Republiki Demokratycznej*, *Ekonomia i Prawo* 2011, t. VII, cz. 1, s. 269-284.
2. *Reprivatyzacja a konflikt interesów ekonomicznych jednostek i państwa – Polska na tle pozostałych krajów transformacji*, *Ekonomia i Prawo* 2012, t. VIII, cz. 2, s. 119-136 (wspólnie z M. Moszyńskim).

Ponadto moje zainteresowania naukowe obejmowały instytucjonalne ramy funkcjonowania rynku, w szczególności warunków prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce – nie tylko z perspektywy historycznoprawnej:

3. *Instytucjonalne ramy ochrony konkurencji w Polsce – historia i współczesność*, *Ekonomia i Prawo* 2013, t. XII, s. 245-259.
4. *Ułatwienia w zakładaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej w Polsce – krytyczna analiza regulacji z lat 2008-2012*, *Oeconomia Copernicana* 2013, nr 1, s. 101-115.
5. *Prawne aspekty zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce przez osoby fizyczne*, w: *Dobre praktyki przedsiębiorczości akademickiej. Kompendium wiedzy, studium przypadków*, red. A.P. Balcerzak, A. Syrocka-Sijka, Toruń 2011, s. 17-41.
6. *Prawne aspekty zakładania i funkcjonowania spółek handlowych w Polsce*, w: *Dobre praktyki przedsiębiorczości akademickiej. Kompendium wiedzy, studium przypadków*, red. A.P. Balcerzak, A. Syrocka-Sijka, Toruń 2011, s. 43-69.

W powyższych publikacjach uwzględniłam przede wszystkim wyniki badań naukowych, pomocne jednak okazały się także wieloletnie doświadczenia z wykonywania zawodu radcy prawnego. Te dwutorowe doświadczenia zawodowe – teoretyczne i praktyczne – wykorzystałam także w tomie czasopisma „Ekonomia i Prawo” poświęconym problematyce „Zawodności rynku – zawodności państwa – etyka zawodowa”:

7. *Zasady etyki w zawodzie radcy prawnego*, *Ekonomia i Prawo* 2010, t. VI, cz. 2, s. 449-458.

1.5. Aktualnie prowadzone badania i plany naukowe

Aktualnie prowadzone przeze mnie badania naukowe skupiają się na pracy w ramach trzech projektów badawczych. Pierwszym jest trójstronny projekt pt. **„Frost comes out of the Kremlin”** (finansowany przez *Förderverein Europäische Rechtskultur*, nr grantu: 2/2018). Jest to długookresowy projekt naukowy we współpracy niemiecko-czesko-polskiej, dotyczący rozwoju prawa po 1945 r. w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Główny cel prowadzonych badań polega na określeniu oddziaływania wzorców sowieckich na rozwiązania prawne przyjęte w NRD, Polsce i Czechosłowacji oraz na ukazaniu podobieństw i różnic w tym zakresie. W projekcie udział biorą m.in.: prof. Martin Löhnig (Uniwersytet w Regensburgu) oraz prof. JUDr. Jan Kuklík (Dziekan Wydziału Prawa Uniwersytetu Karola w Pradze). Moja rola polega m.in. na przedstawieniu rozwoju polskiego prawa cywilnego po II wojnie światowej, w szczególności prac nad projektem kodeksu cywilnego z 1964 r.

Drugi projekt badawczy, również o międzynarodowym charakterze, dotyczy historii prawa handlowego i prawa zobowiązań, a w szczególności wpływu niemieckiego kodeksu handlowego z 1861 r. na rozwiązania przyjęte w krajach europejskich w zakresie umowy sprzedaży. Projekt **„Kaufrecht in Mitteleuropa – Entstehungs- und Wirkungsgeschichte der Art. 337-359 ADHGB”** (finansowany przez *Deutsche Forschungsgemeinschaft*, nr grantu: LO 1745/9-1) łączy wysiłki badaczy z kilkunastu krajów. Moim zadaniem jest określenie roli, jaką w tym wspólnym europejskim dziedzictwie prawnym odegrały przepisy polskiego kodeksu handlowego oraz kodeksu zobowiązań.

Ostatnie z aktualnie opracowywanych przeze mnie zagadnień związane są z moim udziałem w zespołowym projekcie badawczym pt. **„Fideikomisy rodzinne w Drugiej Rzeczypospolitej w świetle orzecznictwa sądów cywilnych. Dzieje funkcjonowania feudalnej instytucji prawnej w obrocie prawnym państwa nowoczesnego”** (finansowanym przez *Narodowe Centrum Nauki* w ramach konkursu OPUS 14, nr grantu: 2017/27/B/HS5/02679). Chociaż projekt ten dotyczy jedynie ziem polskich, to jednak specyfika systemu prawnego II Rzeczypospolitej wymaga analizy rozwiązań prawa niemieckiego, austriackiego czy rosyjskiego.

Obecnie kontynuuję więc badania w obszarze historii współczesnego prawa cywilnego i handlowego w szerokim, międzynarodowym aspekcie, które jednocześnie mieszczą się w głównych nurtach moich zainteresowań naukowych.

2. Syntetyczne omówienie działalności dydaktycznej, popularyzatorskiej i organizacyjnej

(Szczegółowe zestawienie znajduje się w załączniku nr 3 do wniosku)

Moją aktywność naukową łączyłam i łączę także z pełnieniem funkcji organizacyjnych na Wydziale Prawa i Administracji UMK w Toruniu (jestem m.in. wiceprezesem Zarządu Fundacji Przyjaciół Toruńskiego WPiA), z działalnością w ramach komitetów redakcyjnych czasopism naukowych lub pełnieniem funkcji recenzenta, współpracą w ciałach eksperckich (np. Instytutu Badań Gospodarczych), działalnością w organizacjach naukowych, a także opieką nad studentami i doktorantami.

Na moje doświadczenia dydaktyczne składają się wykłady i ćwiczenia prowadzone głównie z przedmiotów historycznoprawnych i wprowadzających: historia państwa i prawa polskiego; historia administracji; podstawy prawoznawstwa; wykładnia prawa. Prowadziłam także cieszące się popularnością seminarium dyplomowe.

Do wszystkich prowadzonych zajęć przygotowuję rozbudowane prezentacje multimedialne i materiały dodatkowe, które udostępniam studentom. Z przeprowadzonych na UMK anonimowych ankiet wynika, że znajduje to uznanie wśród słuchaczy i bardzo pomaga w procesie dydaktycznym, same zajęcia zaś są wysoko oceniane przez ich uczestników.

Trzykrotnie pełniłam funkcję promotora pomocniczego w przewodach doktorskich (z czego dwa zostały już pozytywnie zakończone). Po uzyskaniu stopnia doktora wypromowałam kilkudziesięciu licencjatów (na kierunku administracja oraz finanse i rachunkowość) oraz uczestniczyłam w kilkudziesięciu egzaminach magisterskich w charakterze recenzenta.

Przez kilka lat (2009-2016) pełniłam też funkcję opiekuna naukowego studenckiego „Koła Naukowego Historii Państwa i Prawa”. W ramach działalności koła wraz ze studentami organizowałam seminaria i konferencje naukowe, wyjazdy do bibliotek i archiwów, wykłady otwarte, pokazy filmowe, symulacje rozpraw. Koło naukowe pracowało niezwykle intensywnie i owocnie, zajmując się m.in.: współorganizacją interdyscyplinarnej konferencji „Na styku historii i prawa”; współorganizacją trzech edycji międzynarodowej konferencji naukowej „Konstytucje państw europejskich – historia i współczesność” odbywanej pod patronatem Rzecznika Praw Obywatelskich; współorganizacją dwóch edycji Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Aspekty społeczno-prawne rozwoju antycznego Rzymu”.

Toruń, 28 stycznia 2019 r.

Anna Moszyńska